

מראי מקומות - בבא מציעא ק"ח

אומנתו". וע"ש שהביא ב' מנהגים אם אמרי' שיש ת"ח בדורנו לענין זה או לא.

(ד) **לאו בני מיפק באוכלוזה ניהו - ע' בני"י (סד).** בדפיו) דכ' דלא מצינו דמחייבים רבנן לשלם לשכור פועלים לכריא דפתיא אא"כ לא נפקי באוכלוזה, אבל היכא דהבעה"ב נפקי באוכלוזה, אין לנו ראי' לחייב הת"ח לשכור פועלים לעשות תחתיהם. וע' בשטמ"ק בשם הרמ"ך דכ' להסתפק בזה.

(ה) **האי מאן דאחזיק ברקתא דנהרא, חציפא הוי, סלוקי לא מסלקינן ליי - כ' המאירי,** דאף דאמרי' דמיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, ואף מעכבין עליו מן הדין מלעשות כן, מ"מ כאן מיירי במקום שאין כאן קלקול, שהוא משתמש באותן מקומות באופן שאינו מקלקל השתמשות של הרבים. אבל הביא מרש"י (ד"ה חציפא) שכ' דבאמת מקלקל מקום רבים, ולכן כ' דע"כ ס"ל לרש"י דמה דאסור לקלקל מיצר דרבים הוא רק לכתחלה, אבל אין יכולין לעכב עליו ולסלקו מהתם אם עושה כן. **וע"ע בהערות להגרי"ש,** שהעיר מהא דלעיל דקוצצים אילנות שלו, ומ"ש, ותי' דלולא דברי רש"י הי' מפרש דמיירי דמשתמש שם באופן עראי. ועוד פי' דחוק הפרסיים הוא ליתן ההשתמשות למי שמשלם המס, וא"כ י"ל שהי' משלם המס, ומצד דינא דמלכותא הי' משתמש שם (אבל מ"מ חציפא היא).

(ו) **ור' נחמן אמר נמי מסלקינן ליי, ואי משום דינא דבר מצרא לא מסלקינן ליי - פרש"י,** דלא איכפת לן לדינא דבר מצרא כלל. והק' תוס', הא ר"נ לקמן אמר אין אונאה לקרקעות, והיינו לענין דינא דבר מצרא, ואיך אמרי' דלית ליי דינא דבר מצרא כלל. וע' ברמב"ן וחי' הר"ן שהק' מהא דגרסי דר' נחמן אמר דאין צריך למקנא מיני, דמוכח דס"ל לדינא דבר מצרא, אולם דחקו דיי"ל דזה מיירי בבניי אחי או בניי שותפי [ולכאוי' יש ליישב קו' תוס' כן ג"כ]. ועוד כ' הרמב"ן לפרש [ומשמע דפי' כן בדעת רש"י] דמה דס"ל לר"נ דלא אמרי' בר מצרא, זהו רק

(א) **א"ל קוצו קוצו, אתא רבב"ה אשכחי וכו' - כ' המאירי** ד"ביד הדיין לצוות לקוץ שלא מדעת בעלים, אבל אם האילנות של ת"ח הם, ראוי להזהר שלא לקוץ אלא מדעתו, שהרי אף הוא אינו מסב במדת הדין ויקוץ, ומי שעשה כן עשה שלא כהוגן, ויזהר מקללת חכם".

(ב) **רבנן לא צריכי נטירותא - הק' החזון איש** (ב"ב ה', י"ח) והדברות משה (ב"ב י"ב, ל"ח), הא גם רבנן אינם רשאים לסמוך על הנס, וגם צריכים לחוש שמא יגרום החטא, וא"כ איך אמרי' דלא צריכי נטירותא. ותי' הדב"מ דע"כ דזהו מזכותי ת"ח שחכמים הטילו על הקהל (אף דבאמת אינו מוכח), ומה דחלוק זה משאר הנאות הגוף דחייבו חכמים גם ת"ח, היינו משום דלגבי שמירה הם עדיפי מסתם בנ"א, דבעצם לא היו צריכין שמירה, ורק מצד החשש שמא יגרום החטא צריכים הם לשמירה, אבל אין על בני העיר לחשוב שיש חטא לת"ח, ולכן מצדם צריכים לנהוג כאילו הת"ח אי"צ שמירה כלל, ולכן פטור מליתן אל החומה [אבל בעיר שכולה ת"ח, ודאי יהיו צריכים לבנות חומה, וכולם יהיו צריכים לשלם]. וכע"ז תי' החזו"א, דאף שאין סומכין על הנס, אולם כיון דלמעשה אינם צריכים נטירותא, דהא השגחת ד' על האדם כפי מדת הבטחון שלו [וק"ק, דלכאוי' אי"ז תלוי אם ת"ח הוא או לא, אלא על שיעור מדת הביטחון שלו], וא"כ הטילו חכמים הוצאות החומה על שאר בני העיר.

(ג) **דרבנן לאו בני מיפק באוכלוזה ניהו - ע' בשטמ"ק** בשם הרמ"ך דכ' דלאו כל צורבא מרבנן פטרינן מהני מילי ודדמי להו, רק מי שתורתו אומנתו ולא עסיק במידי אחרינא אלא בתורה. אולם ע' בשו"ע (יו"ד רמ"ג, ב') שפסק המחבר כדעת הרא"ש דס"ל דאפי' מי שיש לו מעט פרנסה, אבל אם בכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תדיר, נקרא תורתו אומנתו. אולם ע' ברמ"א שם שכ' שגדר ת"ח הוא כל "שהוא מוחזק לת"ח בדורו, שיודע לישא וליתן בתורה, ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ובפירושו ובפסקי הגאונים, ותורתו

קרקעות, וא"כ הול"ל ליקח קרקע אחרת. אבל כאן, הרי א"א לו ליקח קרקע שוה מאתיים במאה, ולכאור' דומה למתנה דלית בה דינא דבר מצרא. ותי' דלא פלוג חכמים, דכיון דמכר הוא, ובאלו הדמים הי' מוכרה לכל אדם, זכה בה המצרן.

(ז) **רבינא אמר לא צריך למיקנא מיני', נהרדעי אמרי צריך למיקנא מיני' - כ' הנמוקי יוסף (סד. בדפיו) דמה צריך לעשות מעשה קנין, היינו "משום דחשבי' לי' לבר מצרא כאילו יש לו קצת קנין בגופו של קרקע". וע' בחזון איש (אה"ע ע"ז, י"ג) שדייק דמדברי רש"י, דכ' דהטעם דצריך קנין, היינו משום דבלא קנין יכול לומר משטה הייתי כך, משמע דאם מודה לו שמחל לו בלב שלם, רק דעכשיו הוא רוצה לחזור, אינו יכול לחזור, דאי"ז דבר בעין דבאמת צריך קנין. וע"ש שכ' דגם אין כוונת הנ"י שיש דבר בעין ממש דשייך בו קנין, אלא דכוונת הנ"י לומר רק דאי"ז כקנין דברים אלא דקנין הוי כאילו הו"ל על דבר שיש בו ממש, ולכן שפיר מהני הקנין** [ונראה מדבריו דאף להנ"י אם מודה דמחל אפי' בלא קנין, מהני. ויש להוסיף, דאין להביא ראיה ממה שכ' הנ"י הסברה דמשטה אני כך, דע"כ בעצם ס"ל כרש"י, דהא כבר ייסד הנחלת דוד (ע' בכללי הנח"ד בסוף הספר) דהר"ן והנ"י מביאים לשון רש"י בפירושו על הר"ף, אפי' היכא דחולקים עליו]. **וע"ע בלשון הרא"ש (סי' כ"ג), דכ' "וקנין דברים לא הוי, כי זכות יש לו בסמיכות המצר, ואותו זכות הוא מסלק בקנין"** [ויש לעי' אם כוונתו כפשטות דברי הנ"י, דיש קנין אמיתי כאן, או אם רא"י מדבריו למושג של החזון"א].

(א) **אין אונאה לקרקעות - הק' הפני יהושע לעיל (נז. בתוד"ה א"ר נחמן), אם מעיקרא לא ידע הגמ' דאין אונאה לקרקעות, א"כ אפי' בלא המצרנות יש לבטל המקח. וגם מה שייך לומר שלא ידע דאין אונאה לקרקעות, הרי משנה מפורשת היא. וע"ש עוד מה שהק', ומה שכ' לפרש הגמ' כאן, וע' בסמוך.**

(ב) **אין אונאה לקרקעות - הק' התוס' הרא"ש, נהי דאין אונאה לקרקעות, אבל זהו גזה"כ הוא, ולא דבאמת שוה כל המעות, וא"כ עדיין יכול לומר לו לתקוני שדרתיך ולא לעוותי. ותי' דבמעשה כזו אינו יכול לומר לתקוני שדרתיך וכו', דהא פעמים שאדם קונה קרקע להרבה יותר מדמיו [ולפי"ז אולי יש ליישב קו' הפנ"י הנ"ל, די"ל דודאי ידע הא דאין אונאה לקרקעות, אבל אי"ז מספיק, והי' צריך להמציאות דאין אונאה לקרקעות, דהיינו דבאמת קונים קרקע להרבה יותר מדמיהם].**

(ג) **ואי לא, איערומי קא מערים - כ' הרא"ש (כ"ה) בשם ר' האי גאון, דכיון דהי' כוונתו להערים, א"כ המכר בטל מעיקרו, וישאר הקרקע ביד המוכר (ולכאור' כן משמע מפרש"י). אבל הרא"ש כ' דלכאור' איצ"ל כן, אלא י"ל דשפיר המכר קיים (שהרי באמת אולי לא הי' כוונתו להערים), אלא דלגבי דין מצרנות אין לו דין מצרן כלפי הקרקע שהוא סביבו.**

היכא דאחזיק מן ההפקר ע"מ לשלם הטסקא, שאז אין אומרים לו קח הממון והסתלק. אבל היכא דלוקח השדה מהמוכר, אז אמרי' דכשם שלקח שדה זו, גם יכול ליקח שדה אחרת, ושפיר אמרי' בעלמא דינא דבר מצרא.

(ז) **רבינא אמר לא צריך למיקנא מיני', נהרדעי אמרי צריך למיקנא מיני' - כ' הנמוקי יוסף (סד. בדפיו) דמה צריך לעשות מעשה קנין, היינו "משום דחשבי' לי' לבר מצרא כאילו יש לו קצת קנין בגופו של קרקע". וע' בחזון איש (אה"ע ע"ז, י"ג) שדייק דמדברי רש"י, דכ' דהטעם דצריך קנין, היינו משום דבלא קנין יכול לומר משטה הייתי כך, משמע דאם מודה לו שמחל לו בלב שלם, רק דעכשיו הוא רוצה לחזור, אינו יכול לחזור, דאי"ז דבר בעין דבאמת צריך קנין. וע"ש שכ' דגם אין כוונת הנ"י שיש דבר בעין ממש דשייך בו קנין, אלא דכוונת הנ"י לומר רק דאי"ז כקנין דברים אלא דקנין הוי כאילו הו"ל על דבר שיש בו ממש, ולכן שפיר מהני הקנין** [ונראה מדבריו דאף להנ"י אם מודה דמחל אפי' בלא קנין, מהני. ויש להוסיף, דאין להביא ראיה ממה שכ' הנ"י הסברה דמשטה אני כך, דע"כ בעצם ס"ל כרש"י, דהא כבר ייסד הנחלת דוד (ע' בכללי הנח"ד בסוף הספר) דהר"ן והנ"י מביאים לשון רש"י בפירושו על הר"ף, אפי' היכא דחולקים עליו]. **וע"ע בלשון הרא"ש (סי' כ"ג), דכ' "וקנין דברים לא הוי, כי זכות יש לו בסמיכות המצר, ואותו זכות הוא מסלק בקנין"** [ויש לעי' אם כוונתו כפשטות דברי הנ"י, דיש קנין אמיתי כאן, או אם רא"י מדבריו למושג של החזון"א].

(ח) **השתא דאמרת צריך למיקנא מיני', וכו' - ע' במהרש"ל, דביאר דאם אמרי' דאי"צ קנין, א"כ נמצא דלאו ברשות המצרן חשיבא, ואם הלוקח לוקח השדה, אינו נחשב כשליח של המצרן, אלא לעצמו קנה בקנין גמור, וחכמים הטילו חיוב עליו לחזור ולמוכרו להמצרן, ויכול המצרן למחול חיוב זה, וממילא הזול והיוקר הם ברשות הלוקח. משא"כ אם צריך למקנה מיני', א"כ ברשות הלוקח הוא, ואינו אלא שליח של המצרן, והקנין הוא של המצרן, והזול והיוקר שלו.**

(ט) **חזינא, אי לכ"ע קא מוזילא ומזבין, יהיב לי' מאה ושקיל לי' - הק' תוס' הרא"ש, למה צריך ליתן לו הקרקע כלל, לימא לי' דמה דתקנו חכמים דין מצרן הוא רק משום ועשית הישר והטוב, דהלוקח הי' יכול ליקח הרבה**

יח) זבין לעכו"ם, עכו"ם לאו בר ועשית הישר והטוב הוא- פרש"י, דאין דין של ועשית וכו', נאמר על המוכר, דיכול לומר מה עשיתי לך, אם ארצה לא אמכרנה לך ותהא בידי. וע' באבן האזל (שכנים י"ג, י"א) דביאר דמה דלא אמרי' דינא דבר מצרא אצל המוכר, היינו משום דאם הי' המוכר צריך ללכת מעיקרא להמצרן, א"כ לא הי' המצרן יתן לו אלא בזול. ולכן תקנו שיש להלוקח דינא דבר מצרא, דהיינו דאם הלוקח רוצה ליקח הקרקע בכך וכך, צריך ללכת אל המצרן ולשאול אם הוא רוצה ללקחו בשביל מעות אלו, וע"י זה לא יהי' הפסד למוכר [אולם לכאור' לא משמע מרש"י כן, אלא דהסברא הוא דאין להמצרן שום טענה עליו, דלא הי' צריך למוכרו בכלל].

טו) שמותי ודאי משמתנין לי' עד דמקבל עלי' כל אונסי דאתי לי' מחמתי- כ' הנ"י (סד : בדפיו) בשם הראב"ד דשמעי' מהא דאם לא קיבל עלי', אז אינו חייב באונסא דאתי עלי', לפי שגרמא בעלמא הוא. אבל הבית יוסף (חומ"מ קע"ה, מ' [אות נ"ח]) דייק מהרא"ש דבאמת יהי' חייב לשלם. והביאור הגר"א (שם, צ"ג) ביאר בדעת הרא"ש דהו"ל גירי דילי', ולכן אי"ז נחשב גרמא. ומה דמשמתנין לי', היינו משום שאינו רוצה לטרוח לו לדינא אח"כ כשיבא ההיזק לידו.

כ) משכנתא לית בה משום דינא דבר מצרא- כ' הנמוקי יוסף (סה. בדפיו) בשם הרמב"ן, דאע"ג דבעצם יש מקום לחוש דיעשו המוכר והלוקח הערמה, ובאמת מכירה היא אך מסקו לה שם משכנתא כדי שלא יהי' צריך למוכרה למצרן, אלא כ' דכיון דליכא למיקם עלה דמילתא, ליכא משום ועשית הישר והטוב, שנזקיק אותו לחרם ושבועה.

כא) ולשותפי- פרש"י, דבעלמא במצרנים היכא דבאים כא' חולקים בין המצרנים, וכולם נוטלים חלק של השדה, כדאי' לקמן בסוף העמוד, אבל בשותף אינו כן, אלא נוטל הכל. וע' בתוס' הרא"ש שהק' דא"כ אינו דומה לאשה, דהתם מיירי דקדמו ולקחו, אבל אם באו ביחד, פשוט דהמצרן קודם, אבל לפי רש"י, בשותפין אינו כן. ולכן ביאר דשותפין מיירי בציור דהי' שותף עמו בשדות אחרות, ואם קדם ולקח לא יניחנה למצרן, וכ' כ'

יד) מתנה לית בה משום דינא דבר מצרא- כ' הבית יוסף (חומ"מ קע"ה, נ"ד) ג' טעמים בזה- א) דכבר מצרא, כל טענת המצרן הוא, דאם לא הי' לוקח זה לוקחו, הי' אני לוקחו. וזה אין שייך במתנה, דאם לא הי' בעל הקרקע נותן למקבל זו במתנה, הי' נשאר אצלו, דלא הי' בדעתו למוכרה. ב) בעלמא יכול לומר דלא אכפ"ל למוכר אם יהי' הקרקע אצלי או אצלו, וכאן ודאי רוצה בעל הקרקע שיהי' אצל המקבל מתנה, ג) המקבל רוצה להשאיר דוקא קרקע זו אצלו, שהרי ניתן לו בשביל עבודתו הטובה, וא"כ לו שם טוב ע"י הקרקע, וא"כ בזה אי"ז עשיית הישר והטוב ליתנה לאחר.

טו) מכר כל נכסיו לא' לית בה משום דינא דבר מצרא- פרש"י, שזה רע הוא למוכר, דנמצא שימשוך יד הלוקח בשביל זה. וכ' השטמ"ק, דלפ"ז אם רוצה המצרן ליקח כל הנכסים, אף הנכסים שאין הוא מצרן אצלם, אז שפיר יהי' דינא דבר מצרא, דאז אינו מפסיד המוכר כלום. אבל הרא"ש (כ"ז) כ' דאפי' בכה"ג אין בה דינא דבר מצרא, דדמו למכור ברחוק ולגאול בקרוב, לפי שאין מצוי אדם שיקנה כל נכסיו ביחד, הלכך כשיזדמן לו, אי"צ להודיע למצרן, שמא בתוך כך ימלך הלוקח, ולא תקנו לעשות הטוב והישר למצרן שיהא רע למוכר [ולכאור' משמע דאפי' אם המצרן יודע מעצמו ורוצה ללוקח כולם, מ"מ הא כיון דבכה"ג לית בה דינא דבר מצרא, א"כ לא תקנוה כלל, וצ"ע].

טז) לבעלים הראשונים לית בה משום דינא דבר מצרא- כ' המגיד משנה (שכנים י"ב, ו'), דטעם הדבר הוא משום דיותר ראוי שיחזור הקרקע לבעליו הראשונים, יותר מללכת לאיש נכרי (אף שהוא מצרן).

יז) זבין מעכו"ם, דא"ל ארי אברחי לך ממצרא- הק' הרא"ש (הובא בשטמ"ק), ומה לי דעשה לו הטובה דהבריה ממנו ארי, הרי צריך לעשות לו עוד טובה, וצריך ליתן לו הקרקע, והוא ילך ויקנה במקו"א, והניח בקו'. ותי' השטמ"ק שכיון שבשעה שקנה לא חל עליו חיוב דין מצר, דהא בשעת מעשה הי' עושה מצוה יותר גדולה, דהיינו להבריה הגוי ממצר ישראל, תו לא מחייב בעשיית מה שאינו מוטל עליו.

בפסקי הרא"ש (ל"א), והביא בשם ר' האי
דגם אם שותף עמו בסחורה הדין כן [וצ"ע הסברא
בוה, ואולי משום דלעשות טובה לשותף שלו הוא ג"כ ישר וטוב].

כב) מרי בתי לא מעכב על מרי דארעא- פרש"י,
משום שאינו חשוב שכן, לפי שעומד
להסתלק מיני' לכשיגיעו שניו. אולם תוס' כ'
דאין שייך דינא דבר מצרא אלא בשדה, דהא
כל הסברא דבר מצרא הוא שיהי' יכול
לחרוש כל התלם בבת אחת, וזה אין שייך
בבתים, וכן הביא מר"ת לדינא, דבבתים אין
דינא דבר מצרא. ועוד כ' הרא"ש (ל"ד) סברא
אחרת, דבתים אינם מצויין כ"כ לקנות. ועוד,
עשיר שפיר צריך הרבה שדות, אבל כיון שיש
לו בית דירה, אין מסתבר שיהי' יכול לסלק
הלוקח מביתו כדי לקנות הבית ולהשכירה
לאחרים. אולם סיים דאף דדברי ר"ת
מסתברים, מ"מ לא נהגו כן. וכן פסק הרמ"א
(תו"מ קע"ה, נ"ג) דדין מצרנות שייך גם
בבתים.

כג) ואי כולהו אתו בהדי הדדי פלגו לה בקרנוזיל-
ע' בחי' הגר"ח על הש"ס (אות רע"ד) שהביא
מהעיטור שהביא מח' הראשונים היכא שיש
ה' מצרנים, ב' מצד א' ושלשה משלשה
צדדים אחרים, דהרמב"ם ס"ל דחולקים בה'
חלקים שוים, והתשו' הרשב"א ס"ל
דחולקים אותה לד' חלקים, ואותו הצד שיש
ב' מצרנים, חולקים אותו חלק ביניהם. וביאר
הגר"ח מחלקותם, דהרמב"ם ס"ל דיש
לכולם זכות שוה בהשדה, ולכן נותנים
השדה מדינא דבר מצרא לכולם, והם חולקים
אותה בשוה כמו כל חלוקת שותפים. אבל
הרשב"א ס"ל דאין הביאור דכ"א בעצם יש
לו זכות בכל השדה, ולכן חולקים השדה
בשוה, אלא שיש זכות א' של "בר מצרא",
וחולקים אותו זכות. ואופן החלוקה של אותו
זכות הוא דחולקים אותו כפי המצרים שלהם,
וא"כ אם נמצאו שניהם במצר א', ממילא
חולקים אותו זכות באותו מצר.